

Pospíšil, Ivo

Polská literární teorie : fascinace Kafkou

Opera Slavica. 2005, vol. 15, iss. 3, pp. 54-56

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117514>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

V. Kuricyn, J. Kuvaldin, V. Makanin, V. Pelevin, V. Pjecuch, J. Popov, V. Prigov, I. Soloněvič, V. Sorokin, V. Šalamov aj. Současně Katajev odhaluje, nakolik jsou dnešní současníci ve svých ironických parafrázích, zesměšňování, v postmoderní „hře“ se střípky (citacemi, motivy, napodobováním i zaujatou negací) mnoha pilířových děl odsuzovaných starších autorů (např. Puškina, Gogola, Turgeněva, Dostojevského, Tolstého, Čechova aj.) těmito klasickými koryfeji bytostně osloveni; nakolik jsou jejich klasický odkaz i tvůrčí tradice v současné postmoderní tvorbě přítomny (aniž si toho jsou dotyční konjunkturální „kritikové“ vědomi). Jako ilustraci uvádí Katajev například odraz Turgeněvy poetiky v tvorbě Sorokina, který si jinak s odkazem tohoto významného ruského prozaika ironicky pohrává. Při čtení recenzované knihy se stáváme svědky poznání, že v řadě případů je symptomatická hra se střípky klasiky jen účelová, konjunkturální, nezřídka rovněž povrchní, bez respektování kontextu literární historie a vývojových peripetií ruské společnosti.

V Katajevově analýze i esejisticky laděné polemice najdeme však i pocity, že postmoderní „kocovina“ v ruské kultuře končí postupným „vytřizlivěním“. Autor dochází k přesvědčení, že postmodernistům už „dýchají na zátylek“ představitelé další nastupující generace se zcela odlišnými paradigmaty přístupu k literatuře minulosti, kterou pro ně už představuje i postmoderní „roztržštěnost“. Volají proto po hledání smyslu, řádu a celistvého obrazu světa. Katajevovi se zdá, že tyto tendence je možno najít dokonce i u samotných některých ruských postmodernistů (v této souvislosti upozorňuje např. na novou poezii T. Kibirova).

Jsem přesvědčen, že zájemcům o vývoj světové literatury na prahu 21. století (nejen explicitně ruské) mohou knížku *Hra se střípky* plně doporučit.

Oldřich Richterek

Polská literární teorie: fascinace Kafkou

Poetyka egystencji. Franz Kafka na progę XXI wieku. Redakcja naukowa Edward Kasperski we współpracy z Tomaszem Mackiewiczem. W 80-tą rocznicę śmierci Franza Kafki. Wydano nakładem Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa 2004.

Franz Kafka nepřestává vzrušovat ani na počátku 21. století; pro literárněvědnou slavistiku je významný jeho dotek se slovanskými literaturami – hlavně českou a ruskou – a jeho začlenění do souvislostí židovského osudu ve střední Evropě, jak o tom psal zvěčnělý Antonín Měšťan ve své poslední knize.¹ Polští polonisté uchopili Kafku především z teoretického zorného úhlu. Jejich sborník je důsledným, dobře sestaveným celkem, který pokrývá v zásadě vše podstatné, co lze o Kafkově díle vymyslet: prolegomena, poetiku, motiviku, postavy a žánry, kontexty a polskou recepci, resp. filmové adaptace Procesu, tedy vztah k jinému druhu umění. Přístup ke Kafkovi tu byl sice povytce literárněteoretic-

¹ Česká literatura mezi Němci a Slovany. Academia, Praha 2002. Viz naše recenze: Rozbíjení bariér aneb Hofkosladký úděl zprostředkovatelů (Antonín Měšťan: Česká literatura mezi Němci a Slovany, Academia, Praha 2002, 319 s.). Univerzitní noviny 2002, č. 10, s. 60-62. Hofkosladký úděl zprostředkovatelů (Antonín Měšťan: Česká literatura mezi Němci a Slovany, Academia, Praha 2002, 319 s. ISBN 80-200-0751-2). Slavica Litteraria, X 6, 2003, s.177-179; náš nekrolog: Evropan a ambasador české kultury. K úmrtí profesora Antonína Měšťana. HOST 2004, č. 6, s. 35.

ký, ale vnitřně rozeklaný, diferencovaný a místy multidisciplinární, reflektující výsledky konference, která se v březnu 2004 konala v Muzeu literatury Adama Mickiewicze ve Varšavě.

Dobrym vstupem jsou prolegomena editora Edwarda Kasperského, který studuje Kafku a jeho recepci, zkoumá jeho vztah s Maxem Brodem, jeho transgresi a démonismu a v neposlední řadě jeho literární souvislosti, kde přirozeně uvádí pražskou německou židovskou literaturu. Akcentuje zejména Kafkovu multikulturalitu, jeho tzv. češství, rakušanství, němečtství i židovství (je jen škoda, že právě problematika židovství se v prolegomenech neprojevila silněji a detailněji). Z toho Kasperskému vyplývá i Kafkova světovost či alespoň evropanství, které dává najevo i v prázácích takřkajících transkontinentálních (Amerika, Stavba čínské zdi aj.).

Daniel Kalinowski ve stati *Epifanie Franze Kafky* studuje vztah k Rudolfu Steinerovi vycházející ze Steinerových pražských přednášek roku 1911. Brygida Pawłowska-Jądrzyk zkoumá na novele Proměna spisovatelské strategie; zvláště bych zdůraznil partii o komických motivech, které bývají jinak v kafkovském bádání spíše zasuté. Ewa Szczęsa zkoumá fenomenologii smyslu v Kafkových drobných prozaických útvarech s orientací na autenticitu, axiologii a filozofii. O Kafkově „negativní hermeneutice“ píše Adam Lipszyc, ale nejsem si jist, zda Kafkovu „nečitelnost“ nehyperbolizuje.

Małgorzata Klentak-Zablocka, která uvádí oddíl o motivech, postavách a žánrech, píše o jazyce snu a tajemství, mimo jiné velmi zdařile o kafkovských dětských motivech a postavách; myslím však, že tu autorka dostatečně neuvedla literární kontexty, např. i vztah k romantismu, kritickému realismu (Dickens) nebo ruské literatuře (Dostojevskij).

Přínosná je i studie o poetice a tematice Kafkových aforismů z pera Doroty Plucińskiej a zejména práce Urszuly Górské o funkční poetice postavy, kde dokonale vystihla Kafkovu architektoniku rozestavení postav, význam jejich mimiky a gestikulace a jejich archetypální polarizaci a vztah k ději (akci) a k naraci. Jestliže se celý sborník hlásí ke Kafkovi jako tvůrci existenciální poetiky, je stať Zanety Natęwajk(ové) o existenci jako spektaklu přímo klíčová (s. 227-244).

Kafkovské kontexty jsou ve sborníku úzce koncentrované, spíše přísně výběrové (Wojciech Owczarski: Schulz i Kafka; Joanna Jeziorska-Haładaj: John Maxwell Coetzee; Tomasz Mackiewicz: Kafka a filozofia absurdu; Dominik Solowiej: Philip Roth aj.). Zaujme i studie Małgorzaty Gierałtowské o Kafkově bufičtství na pozadí konfrontace moderny a romantismu. V přiloze (suplementy) to je zvláště krásná studie Tomasze Wójcika „o Kafkovi po letech“ na pozadí jeho biografie a tzv. mlčení literatury a Bety Pieńkowské o filmových adaptacích *Procesu* (Orson Welles, David Jones).

Polský Kafka, jak se jeví v tomto sborníku, je multikulturní Evropan, který organicky patří do evropského, spíše však západoevropského a amerického kontextu – tam byl recipován, tam působil a tam byl také zbožněn, pokud ne přímo zbožštěn. Je ovšem právem literární teorie kafkovskou problematiku takto koncentrovat a tím záměrně zúžit. I když se tu občas v textu nebo na fotografiích mihne spojitost Kafky a českého prostředí, je to jen marginální – řekl bych i marginalizované, stejně jako např. sociologické aspekty Kafkova díla, které je spojují – zdánlivě paradoxně – s Jaroslavem Haškem (souvislost pana K. se Švejkem se tu neobjeví ani jednou – zjevy zdánlivě tak protikladné, ale i tak hluboce vnitřně spojité). Tedy je tu podle mého soudu málo socio-poetologického pozadí a také – jak už uvedeno – málo Kafkova židovství i jeho obratu k východnímu židovství, které ho –

jak známo – oslnilo v souvislosti s vystoupením haličského židovského divadla v Praze. Docela bych také přivítal více zření ke Kafkově středoevropanství: je mi líto, že tu nena-
jdeme ani zmínku o známé liblické konferenci z roku 1963, která Kafku znovu objevila
zemím sovětského bloku, k nimž Polsko až do roku 1989 patřilo, a že tu není ani odkaz
k českému kafkologovi Františku Kautmanovi², ani k uvedené knize Měšťanově. Zdá se
mi, že Kafka je tu vyňat z prostředí střední Evropy a posunut do světa euroamerické
civilizace a kultury; jeho významu a vlivu to plně odpovídá, ale klíčem k jeho pochopení
přesto zůstává jeho přesná poloha v prostoru a čase. To, co varšavský sborník přináší, je
špičková literární teorie transcendingící k estetice a filozofii, místy komparativní a výběrově
kontextové uchopení fenoménu Kafky, tedy v jistém smyslu i výzva české literární vědě
a celé slavistice, aby tento obraz Kafky vhodně doplnila. Polští literární teoretikové
vytvořili dílo, které má pro počátek 21. století význam stěžejní, shrnující a inspirující.

Ivo Pospíšil

France Prešeren – kultura – Evropa. Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede
ZRC SAZU, (urednik Jože Faganel s sodelovanjem Darka Dolinarja), Založba ZRC, Ljuba-
ljana 2002.

Před nami je pomemben zbornik o največjem slovenskem pesniku – Francetu Prešer-
nu, z objavljenimi prispevki iz mednarodnega simpozija ob stoletnici pesnikovega rojstva.
France Prešeren je eden od najbolj citiranih slovenskih pesnikov, hkrati pa tudi utemeljitelj
umetniško zahtevne literature, o katerem je bilo napisanih že veliko študij in tudi objavlje-
nih zahtevnih znastvenih monografij..

Zbornik je tematsko razdeljen na pet sklopov. V prvem delu znastveniki razmišljajo
o Francetu Prešernu v kontekstu evropske krščanske in antične tradicije. Kar v treh pri-
spevkih je obdelano usodno razmerje Franceta Prešerna do italijanske renesance, predvsem
do Petrarke. **Boris A. Novak** v svojem prispevku *O odmevih trubadurskega kulta pri Pre-
šernu* ugotavlja presenetljive vzporednice med liriko provansalskih avtorjev 12. in 13.
stoletja in Francetom Prešernom, predvsem v njegovi koncepciji ljubezni in pesniškega
jezika. V slovenski literarni zgodovini je dokaj natančno obdelano Prešernovo pozitivno
razmerje do Danteja in Petrarce. **Andrej Capuder**, znani prevajalec Danteja, v svojem pri-
spevku *Dante in Prešeren v moralni resonanci*, naglašá, da so se njegovi predhodniki –
prešernoslovci predvsem ukvarjali s filološkim delom, medtem ko njego primerjalno
zanima fenomen dveh pesnikov, filozofov in državljanov. Presenetljiva je njegova ugotov-
vitev, da je Prešernovo revolucionarno prepričanje podobno kot pri Danteju Alighieriju,
usmerja pa se tudi na drugačnost: manj izobražen Prešeren naj bi bil usmerjen v pri-
hodnost, Dante se ozira nazaj v preteklost. V tretjem prispevku *Ženska sonce Vid Snaj*
primerja to temeljno semantično figuro v Petrarcovih Canzonierah in v Prešernovem
Sonetnem vencu. **Aleksandar Flakar** v tekstu *Literarni prostor romantičara* raziskuje
prostor v delih evropskih romantikov: pri Mickiewiczu (za katerega konstatira prostor
romanja!), Puškinu (prostor carstva), Prešernu (prostor očetnjave, domovine, naroda) in pri

² Svět Franze Kafky (pův. 1976). Praha 1990 (s názvem Franz Kafka, 1992).